

Minilliklərin daşlaşmış yadigarları

Ermənilər abidələri özünüküləşdirə bilmədiklərinə görə məhv etdilər

Minilliklərin yadigarı olan tarixi, dini və mədəni abidələri, milli-memarlıq nümunələri Cəbrayıl rayonunun da ərazisində az olmayıb. Təcavüzkar, vandalizm siyasəti yeridən ermənilərin məqsədi qonşu torpaqlarını yalnız zəbt etmək deyil, işğala məruz qoyduqları ərazilərdəki abidələri - tarixin yadigarlarını yer üzündən silmək idi. Cəbrayıl rayonu ərazisində də belə sərəvtlər - maddi-mədəniyyət abidələri kifayət qədər idi. Təəssüf ki, bu gün onların əlimizdə olanı yalnız şəkilləridir. Erməni təcavüzkarları Azərbaycanın mədəni irsi sayılan mədəniyyət obyektlərini xüsusi qəddarlıqla məhv etmişlər. Milli-mənəvi dəyərlərimizin, tarixi və mədəni abidələrimizin zəngin, həm də qədim nümunələrini qoynunda minilliklər boyu saxlayan, 82 kəndi, 74 məktəbi, 12 mədəniyyət evi, 32 klubu olan Cəbrayıl rayonu 23 avqust 1993-cü il tarixində erməni vandalizminin qurbanına çevrilmişdi. Rayonun münbit və məhsuldar torpaqları kəhrizlərdən başqa Həkəri və Araz çaylarından qidalanırdı.

ya hakim təyin etdiyi Zülfüqar Xanın da Qaraman tayfasından olduqları göstərilir) tərkibində Azərbaycana gəlmələri əsaslı mənbələrdən, tarixi qaynaqlardan məlumdur.

“Cəbrayıl Ata” ziyarətگاهی kəndin şimalındakı ümumi qəbiristanlıqda deyil, o dövrün adətine uyğun olaraq, ona məxsus torpaqların yuxarı başında, Alpaşa dağının hündür və tamaşalı yerində, ayrıca dəfn edilmişdir.

Cəbrayıl şəhərinin mərkəzindəki “Qara daş” səmadan gələn hesab olunduğu üçün əhali tərəfindən müqəddəs ziyarətگاه sayılırdı.

Rayonun ərazisindəki tarixin yadigarları təkəcə adlarını yuxarıda çəkdiyəmiz və hər biri barədə qısaca məlumat verdiyimiz deyil. Burada qə-

yundan gündoğan tərəfə səpər, sonra yeyər və Günəşə sitayiş kütəli halda şadlıq edərtilər. Sonralar bu inam saxlanıldı. Hətta XIX əsrin ortalarından başlayaraq Cəbrayıl qəzasının başqa yerlərindən köcüb gedən Hacı tayfasının bir hissəsi bu pirin yaxınlığında məskunlaşmış, onların saldıqları kənd isə Qurbantəpə adlandırılmışdı.

Mazannənə, Mərmərnənə ziyarətgahları da Cəbrayıl rayonundadır. Professor Mireli Seyidovun tarixi mənbələrə istinadən verdiyi məlumata görə, Nənə qədim türkdilli tayfalarında Allahın anasının adı olmuşdur. Professor Z.İ.Yampolskinin Mazannənə abidəsi barədə yazdıqlarında isə deyilir ki, o, Madərşahlıq zamanının yadigarıdır və sonralar islam dininə uyğunlaşdırılaraq “ocaq” hesab edilmişdir. Həmin abidənin yaxınlığında nişanələri qalan köhnə yaşayış məskəni də məhz buna görə Mazannənə kəndi adlanmışdır. Hasanlı kəndi yaxınlığındakı Mərmərnənə abidəsində dəfn olunan qadının yerli əhali tərəfindən Mazannənə hesab edilməsi də maraqlıdır.

Cəbrayıl rayonunun Dağtumas kəndi yaxınlığındakı dağda olan Tumasata abidəsi bütperəstlik dövrünün yadigarıdır. Kəndin sakinləri Tumasatani öz əcdadları sayır və müqəddəs ocaq kimi sitayiş edirdilər.

Cəbrayıl rayonunda erməni vandalları tərəfindən məhv edilmiş tarixi, maddi-mədəniyyət abidələri çoxdur. Onlar düşmənlər tərəfindən darımağın olunsalar da, gələcək nəsillər bilməlidir ki, adlarını çəkdiyimiz bu tarixi yadigarlar xalqımızın mənəvi sərvətləri sırasındadır: 11 tağlı Xudafərin körpüsü (XI-XII əsrlər), 15 tağlı Xudafərin körpüsü (XIII əsr), Niftalı kurqanları (Tunc dövrü, Xudayarlı kəndi), Ağoğlan nekropolu (ilk orta əsrlər), Karxulu kurqanları və yaşayış yeri (Tunc dövrü), Canqulu kurqanı (Tunc dövrü), Qustəpə kurqanı (Tunc dövrü), İmanqazan təpələri (Tunc dövrü, Şıxlar kəndi), Şıxlar mağarası (Daş dövrü), Şıxlı kurqanları (Son tunc dövrü), İmanqazan-təpə kurqanları (Son tunc dövrü), Qaladağ qalaçası və yaşayış yeri (ilk orta əsrlər), Məscid-təpə kurqanı (Tunc dövrü), Naftalı kurqanları (Son tunc və ilk Dəmir dövrü) və s.

Belə tarixi yadigarları məhv edən düşmən bu gün artıq özünün varlığını qoruyub saxlaya bilmir. Çünki bu yerlərin onlara aidiyyəti yoxdur.

Məhəmməd NƏRİMANOĞLU,
“Azərbaycan”

Xatırladaq ki, Ermənistanın təcavüzkarlığı daha da genişlənərək intensiv xarakter alanda rayonun müdafiəsinə qalxanlar az olmamışdı. Təkəcə Cəbrayıl şəhərinin işğalı günü 50 nəfər canını torpağa qurban vermişdi. Birinci Qarabağ savaşıda torpaq uğrunda şəhid olan cəbrayılıların sayı 350 nəfər idi. 650-yə yaxın itkin və yaralı olan cəbrayılıların 6-sı Azərbaycanın Milli Qəhrəmanıdır. Bu fəxri ada rayonun Süleymanlı kəndinin iki yetirməsi - Şikar Aslanovla Mətləb Məmmədov da layiq görülmüşlər.

Tarixin qanlı-qadali səhifələrini vərəqlədikcə düşmənin məkrli siyasəti ilə yanaşı, xalqımızın torpağa, Vətənə məhəbbətini, igid övladlarının bu yolda ölümün gözüne dik baxdıqlarını, qorxmazlıqlarını və cəsarətini də görürdük. Belə olan təqdirdə Ali Baş Komandan İlham Əliyevin söylədiyi kimi, bir qarış torpağımızın da düşmən əsarətində qalmasına imkan verməyəcəydik. Qarabağın qara günlərinə səbəb olan düşmənin bugünkü vəziyyəti də təsdiqləyir ki, özge torpağında açılan göz çaş, imək tutan diz taqətsiz və şikəst olur.

Tarixi-memarlıq abidələrinə Cəbrayıl şəhərindəki Sultan Məcid hamamını, Xudayarlı kəndindəki Dairəvi və səkkizguşəli türbələri (XIX əsr), Şıxlardakı Dairəvi türbəni (XIV əsr), Xudafərin körpülərini (erkən orta əsrlər), Diri Dağındakı Qız qalasını, Dağtumasdakı Başkəsik günbəzi, Gordubaba dağındakı məzarı misal göstərmək olar. Dini abidələr də burada az olmayıb: “Hacı Qaraman”, “Cəbrayıl ata”, “Dül-dül”, “Mazannənə” ziyarətgahları və s.

Dağtumasdakı “Tumas ata”, “Divlər sarayı”, Mahmudludakı “Canqulu” və “Qumtəpə” kurqanları, Tatar-dakı Siklop tikililər, Cəbrayıl şəhəri yaxınlığındakı “Ağoğlan” qədim arxeoloji abidələr siyahısına daxildir.

Çələbilerin (“Çələbi” sözü dini və dünyəvi termin olub, hakimiyyətlərin, şahzadələrin ləqəbi kimi işlənilib, Allahı sevməni, yazıçı, şair, illahi mənaları verir) XIII əsrin birinci yarısında, yeni moqol yürüşləri dövründə Kiçik Asiyadan məşhur Qaraman tayfasının (Qaraqoyunlu hökmdarı Qara Yusifin sərkərdəsi Qaraman, Qarabağ hakimi Əmir Yarahəməd, I Şah Abbasın Şamaxi-

dim dövrdən qalma “Ağoğlan” abidəsi də vardı. Tarixi mənbələrdən alınan məlumatlarda göstərilir ki, qeyri-bərabər döyüşdə öldürülən gözəl bir oğlan burada dəfn edilmişdir. İslam dini meydana gəldikdən sonra “Ağoğlan” abidəsi müsəlmanların ziyarətgahına çevrilmişdir. “Ağoğlan” kimi, pir tək qəbul edilən yerlərə Cəbrayıl rayonu ərazisində çox rast gəlinir. Məsələn, “Qurbantəpə” adlanan pir Qafqaz Əlbaniyası dövründə əhəlinin hələ Günəşə, Aya sitayiş etdikləri ilk tunc dövrünün son nişanələrindəndir. Əhali hər yeni il gəlsin, məhsul bol olsun deyə, bu təpədə qurbanlar kəsər, bişirdiyi xörəyin sur-